«Тасдиқ мекунам»
Ректори Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон
____________Назарзода Х.Х.
«__20__» ____майи____соли 2023

Тақризи
муассисаи тақриздиҳанда ба рисолаи Қурбонализода Нурулло Шамсулло доир ба мавзӯи «Масъалаҳои субъекти ҳуқуқи маданӣ будани шахсони воқеӣ: ҷиҳатҳои назариявӣ ва амалӣ дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ доир ба ихтисоси 12.00.03 – ҳуқуқи граждани; ҳуқуқи соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ (илмҳои ҳуқуқшиносӣ) пешниҳод шудааст

Мутобиқати муҳтавои диссертатсия ба ихтисос ё соҳаи илми эълоншуда

Рисолаи Қурбонализода Нурулло Шамсулло доир ба мавзӯи «Масъалаҳои субъекти ҳуқуқи маданӣ будани шахсони воқеӣ: ҷиҳатҳои назариявӣ ва амалӣ дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон» , ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ доир ба ихтисоси 12.00.03 – ҳуқуқи гражданӣ; ҳуқуқи соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ (илмҳои ҳуқуқшиносӣ) пешниҳод шудааст, ба ихтисос ва соҳаи илм мувофиқ буда, ягон шубҳаро ба вуҷуд намеорад.

Мубрамияти мавзӯи рисолаи илмӣ

Мубрамияти мавзӯи рисолаи илмӣ дар он зоҳир мегардад, ки шахсони воқеӣ дар фарқият аз дигар субъектони ҳуқуқи маданӣ (давлат ва шахсони ҳуқуқӣ) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳам аз лиҳози шумора зиёд мебошанд ва ҳам аз лиҳози сифати ҳуқуқиашон мураккабанд. Дигар субъектҳо дар заминаи шуури шахсони воқеӣ пайдо шудаанд. Яъне шахси

воқеӣ табиати объективию субъективӣ дорад. Муаллиф дуруст зикр менамояд, ки “Субъекти ҳуқуқи маданӣ будани шахсони воқеӣ падидаи мушкил, бисёрҷабҳа ва инкишофёбанда мебошад, ки ба он якчанд омилҳо, ба монанди балоғатнокӣ, даромади аҳолӣ, сатҳи маърифатнокии аъзоёни ҷомеа, истифодаи Интернет ва ғайра таъсир мерасонанд. Чунин ҳолат боиси ҷудо кардани унсурҳои заминавии вазъи ҳуқуқи мадании шахсони воқеӣ мегардад. Аммо дар қонунгузорӣ то ҳол дарки ягонаи илмӣ нисбати истилоҳоти асосие, ки ин қобилиятро муайян мекунанд, аз ҷумла қобилияти ҳуқуқдории субъективӣ, ки ҳам дар ҳуқуқи миллӣ ва ҳам байналмилалӣ таърихи дуру дароз дорад, ба вуҷуд наомадааст. Дар шароити имрӯза аҳаммияти мавзуи мазкур рӯз аз рӯз афзоиш меёбад, чунки ҳам санадҳои умумиэътирофшудаи байналмилалӣ ва ҳам қонунгузории миллӣ муқаррар кардаанд, ки ҳар шахс ҳуқуқи субъекти муносибатҳои ҳуқуқи маданӣ шуданро, новобаста аз он ки вай дар куҷо қарор дорад, соҳиб мебошад. Яъне чунин меъёр ба шахсони воқеӣ, новобаста аз мансубияташон ба ин ё он давлат, новобаста аз ҷинс, нажод, миллат, синну сол ва ғайра дар ҶТ дар қатори дигар шаҳрвандони ҷумҳурӣ ҳуқуқҳои молумулкӣ ва шахсии ғайримолумулкии баробар доранд.” (с. 6).

Мавзӯи интихобшуда мураккаб, гуногунҷабҳа, диққатҷалбкунанда ва арзандаи тадқиқоти илмӣ буда, яке аз мавзӯҳои марказии илмӣ ҳуқуқи маданӣ мебошад ва мубрам будани он ягон шубҳаеро ба вуҷуд намеорад.

Саҳми илмии довталаб дар ҳалли масъалаи илмӣ ва коркарди проблемаи илмӣ бо арзёбии аҳамияти он

Саҳми муаллиф дар илми ҳуқуқӣ маданӣ дар он ифода меёбад, ки таҳқиқоти мазкур нахустин таҳқиқоти мукаммали илмии проблемаҳои мубрами шахсони воқеӣ ҳамчун субъекти ҳуқуқи маданӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Дар таҳқиқоти илмӣ ба таври пурра ва бо диди дигар масъалаҳои мафҳум, таснифот, табиати ҳуқуқии шахсони воқеӣ

ҳамчун субъекти ҳуқуқи маданӣ, мафҳум ва моҳияти ҳуқуқу уҳдадориҳои шахсони воқеӣ ва дигар масъалаҳои муҳим баррасӣ шудаанд. Одатан муаллифон аз чунин мавзӯҳои мураккаб канорачӯӣ мекунанд, аммо докторант тавонистааст, барои тадқиқоти он камари ҳиммат бандад ва масъалаҳои онро бо таври зарурӣ ҳал намояд.

Натиҷаҳои мушаххаси илмие, ки барои он ба довталаб додани дараҷаи илмии дархостшаванда мумкин аст

Дар рисола пешниҳодҳои мушаххас барои ҳимоя манзур шудааст. Миёни онҳо пешниҳодҳои зерин арзиши муҳими илмӣ доранд:

1. Истилоҳи қобилияти ҳуқуқдории субъективӣ дар худ падидаи алоҳидаи мустақилро таҷассум менамояд, ки истифодаи он барои тавсифи комплексии шахсони воқеӣ зарур мебошад, чунки дар ин истилоҳ метавонад фаҳмишҳои умумифалсафӣ нисбати инсон ҳамчун ягонагии биологӣ ва иҷтимоӣ инъикос ёбад.

2. Мазмуни қобилияти ҳуқуқдории субъективии шахсони воқеиро маҷмуи унсурҳои махсус ва умумии ба ҳам алоқаманд ташкил медиҳанд. Ба сифати унсурҳои умумӣ ҳуқуқ ва қобилияти амалкунӣ баромад мекунанд, ки онҳо асоси сифати заминавии тавсифи вазъи ҳуқуқии тамоми шахсони воқеиро ташкил медиҳанд. Аммо умқи масъала ва таҳлили ҳамаҷонибаи он нишон медиҳад, ки мундариҷаи он аз рӯйи моҳияти ҳуқуқии ҳолатҳо гуногунанд, ба онҳо шаҳрвандӣ, таваллуд, ҳолати оилавӣ ва молумулкӣ, оқибати ҳуқуқвайронкунӣ, вазъи саломатӣ, ҷинс ва ғайра дохил мешаванд. Омилҳои номбаршудае, ки мавқеи ҳуқуқии мадании шахсро аниқ мекунанд, унсурҳои махсуси қобилияти ҳуқуқдории субъективии маданӣ мебошанд, чунки онҳо мазмун ва моҳияти амалисозии ҳуқуқҳои ба инсон (шахсони воқеӣ) тааллуқдоштаро муайян месозанд.

3. Унсурҳои махсусе, ки мундариҷаи қобилияти ҳуқуқдории субъективии маданиро ташкил медиҳанд, ба биологӣ ва иҷтимоӣ ҷудо мешаванд. Унсурҳои биологӣ – ин сифат ва хусусиятҳое мебошанд, ки ба шахс

ҳамчун организми биологӣ тааллуқ доранд, масалан, ҳамчун аъзои оилаи одамон. Ба маънои иҷтимоӣ бошад, омилҳои сиёсӣ, меҳнатӣ, оилавӣ, ҳуқуқӣ ва молумулкиро дар назар доранд.

5. Алоқамандии омилҳои иҷтимоӣ ва биологӣ дар моҳияти шахс, инъикоси худро дар воситаҳои фардикунонии шахси воқеӣ меёбад, ки ба он аз як тараф омилҳои хусусияти иҷтимоидошта – ба монанди номи шаҳрванд ва маҳалли истиқомати он ва аз тарафи дигар омили биологӣ – яъне дастхати шахсӣ дохил мешаванд. Номи шаҳрвандро аз як тараф метавон ҳамчун яке аз унсури қобилияти ҳуқукдории субъективии шахсият баҳо дод, аз дигар тараф бошад, ҳамчун ҳуқуқи субъективии маданӣ, ки дар худ як қатор ҳуқуқҳоро дар бар мегирад. Мазмуни он бо дар назар доштани хусусиятҳои миллӣ, таърихӣ, динӣ ва забонӣ, ки онҳо имкон медиҳанд бе ягон маҳдудияти қонунгузорӣ номи худро интихоб кунанд, муайян карда мешавад.

6. Дастхати шахсии шаҳрванд муайянкунандаи инфиродии шахсияти он дар муносибатҳои ҳуқуқии маданӣ мебошад. Қобилияти муайянкунии он хеле зиёд аст, назар ба дигар омилҳои муайянкунандаи шахсият, чунки масалан, ном метавонад ба доираи номаҳдуди шахсон тааллуқ дошта бошад ва ё тағйир ёбад, вале имзо ё дастхати ҳар як фард нотакрор аст ва то охири умр вай тағйир намеёбад ва он бо омилҳои биологӣ вобаста буда, хусусияти такроршавиро надорад ва қариб, ки онро сохтакорӣ карда намешавад.

7. Дар шароити муосири муомилоти маданӣ ҷиҳати фардикунонии шахс на танҳо истилоҳоти анъанавӣ, ба монанди «маҳалли истиқомат» зарур аст, балки инчунин омилҳои нав ба монанди «маҳалли амалигардонии фаъолият» низ бояд ба инобат гирифта шавад, чунки солҳои охир фаъолияти гуногуни соҳибкорӣ инкишоф ёфта истодаанд, ки бисёре аз шаҳрвандон дар ҷойи амалигардонии фаъолияти соҳибкорияшон зиндагӣ низ мекунанд. Фарқият миёни ин ду истилоҳ дар он аст, ки маҳалли истиқомат тибқи қонунгузорӣ муайян карда шудааст ва дар зери мафҳуми

он ҷойе фаҳмида мешавад, ки шаҳрванд дар он доимӣ ва ё бештар аз он зиндагӣ мекунад. Ба ин дохил мешавад, масалан, маҳалли истиқомати шахс. Аммо ҷойи амалигардонии фаъолият нисбатан мафҳуми дигарро дар назар дорад. Дар навбати худ, зери мафҳуми маҳалли амалигардонии фаъолият бояд, ҷойе фаҳмида шавад, ки шахси воқеӣ дар он ҷо ин ё он фаъолиятро (соҳибкорӣ ва ё ғайрисоҳибкориро) анҷом медиҳад.

8. Қайд кардан зарур аст, ки ҳангоми вайрон кардани ҳуқуқҳои молумулкӣ ба шахс зарари маънавӣ низ мерасад. Барои вайрон кардани ҳуқуқҳои молумулкӣ қонунгузории маданӣ ҷуброни зарар дар шакли ҷуброни пул ё мол ва ё дар шакли дигар муқаррар кардааст. Аммо нисбати ҷуброни зарари маънавие, ки ҳангоми расонидани зарари молумулкӣ ба шахс расидааст, ҷавобгарии мушаххас дар меъёрҳои КМ ҶТ муқаррар нашудааст, аз ин рӯ ҷавобгарӣ дар ин қисмат бояд таҷдиди назар карда шавад.

10. Институте, ки ба қонунгузорӣ мухолифат надорад ва бо роҳи он баамалбарорӣ ва ҳифзи ҳуқуқҳои шахсоне, ки муддати тулонӣ дар ҳолати беҳушӣ қарор доранд, амалӣ карда мешавад, ин институти амал кардан ба фоидаи шахси бегона бе супориш мебошад. Чунин ҳолат метавонад масъалаҳои муҳимми ҳам назариявӣ ва ҳам амалии ба қобилияти ҳуқуқдории субъективӣ алоқамандбударо ҳал намояд, чунки дар чунин ҳолат ягон механизми дар қонунгузорӣ муқарраршудаи аз номи дигар шахс амалӣ намудани ҳуқуқҳо (аз қабили васӣ, парастор ва патронат) ғайриимкон мебошад.

11. Ба сифати яке аз масъалаҳои муҳимми назариявии истилоҳи қобилияти ҳуқуқдории субъективии маданӣ ҳамзамон номуайянии шахсе, ки фавтида эълон шудааст, вале зинда мебошад, маҳсуб меёбад. Дар ин ҳолат гуногунфаҳмии ҳуқуқ ба миён меояд: ҳамон як шахс дар як вақт зинда аст ва субъекти мустақили ҳуқуқ ба ҳисоб меравад ва дар як вақти дигар бо қарори суд фавтида эълон карда шудааст, ки нисбати он тамоми ҳуқуқу уҳдадориҳо қатъ карда шудааст. Ин маънои таҷзияи моҳияти ҳуқуқии

шахсиятро дорад, ки чунин духурагиро танҳо бо роҳи пешбининамудаи қонун, яъне тибқи м. 285 КМГ ҶТ метавон бартараф кард ва шахсро аз ҳолати ҳуқуқии нестӣ ба ҳолати зинда қарор доштан гузаронид.

Пешниҳодҳо ҷиҳати такмили қонунгузорӣ:

12. Яке аз масъалаҳои муҳим эътирофи фаъолияти соҳибкорӣ ба сифати мавзуи алоҳидаи танзими ҳуқуқи маданӣ мебошад. Аксарияти меъёрҳои қонунгузории ин соҳа ба соҳибкорон, муқаррар намудани вазъи ҳуқуқи мадании онҳо ва танзими шартномаҳо ба иштироки онҳо бахшида шудаанд. Бинобар ин, дар қ. 3 м. 1 қисми якуми КГ ҶТ (аз 30 июни соли 1999, № 802) қайд гардида буд: «Қонунҳои граждании муносибатҳои байни шахсони фаъолияти соҳибкориро ба амал бароварда ё иштироки онҳоро танзим менамоянд». Ин ҷумлаи асоснок ба баъзе нофаҳмиҳо посух медод. Масалан, дар хусуси зарурати таҳия ва қабули Кодекси соҳибкорӣ дар ҶТ. Ҳоло ин меъёри калидӣ дар КМ ҶТ (м. 2.) нест. Бинобар ин, барои бартараф намудани чунин ҳолати номатлуб пешниҳод карда мешавад, ки дар м. 2 КМ ҶТ қ. 6 бо мазмуни зерин илова карда шавад: «6. Қонунгузории маданӣ муносибатҳои байни шахсони фаъолияти соҳибкориро ба амал бароварда ё иштироки онҳоро танзим менамоянд».

13. Қисми 2 ба м. 19 КМ ҶТ дар таҳрири зайл илова карда шавад: «Шаҳрвандон ухдадоранд аз ҳаракатҳое, ки ҳуқуқу манфиатҳои шахсони дигарро поймол мекунад, худдорӣ намоянд, уҳдадориҳои ба зимма гирифтаашонро ба таври дахлдор иҷро намоянд, зараре, ки дар натиҷаи иҷро накардан ва ё ба таври дахлдор иҷро накардани уҳдадорӣ расонидааст, ҷуброн намоянд, тибқи тартиби муқаррарнамудаи қонун зараре, ки ба ҳаёт ва саломатӣ ва ё молумулки шахси ҳуқуқӣ расонидааст, ҷуброн намояд, иҷрои дигар уҳдадориҳое, ки аз қонун, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва ё шартнома бармеоянд, таъмин намоянд».

14. Қисми 3 дар м. 21 КМ ҶТ дар таҳрири зайл илова карда шавад:

- «3. Маҳалли баамалбарории фаъолияти шаҳрванд маконе эътироф карда мешавад, ки ба таври низомнок ва ё доимӣ фаъолияти истеҳсолӣ,

соҳибкорӣ, илмию таҳқиқотӣ, фаъолияти эҷодӣ ва дигар фаъолияти бо қонун манъ накардаи шахс дар он ҷо амалӣ карда мешавад».

15. Қисмҳои 3 – 4 м. 27 КМ ҶТ дар таҳрири зайл илова карда шаванд:

- «3. Ноболиғони аз синни 14 то 18 - сола аз рӯйи аҳдҳое, ки тибқи қисмҳои 1 ва 2 ҳамин модда бастаанд, ҷавобгарии молу мулкӣ доранд. Дар сурати аз тарафи ноболиғи аз синни 14 то 18 - сола надоштани моликият ва ё дигар даромад барои ҷуброни зараре, ки аз бастани аҳдҳои бо розигии хаттии намояндагони қонунӣ – волидайнашон басташуда бармеоянд, кифоя набошад, он гоҳ падару модар уҳдадоранд ин зарарро пурра ва ё дар ҳаҷми қисмати пардохтнашуда, пардохт намоянд;

4. Агар ноболиғи аз синни 14 то 18 - сола музди меҳнат, стипендия ва дигар даромади худро барои харидорӣ намудани нӯшокиҳои спиртӣ, маводҳои нашъадор ва ё дар бозиҳои шавқовар сарф намояд, суд метавонад бо даъвои падару модар, фарзандхондагон, васиён ва парасторон ҳуқуқи ноболиғро ҷиҳати мустақилона ихтиёрдорӣ кардани ин даромадҳо маҳдуд кунад ва ё тамоман маҳрум созад».

16. Қисми 7 дар м. 166 КМ ҶТ дар таҳрири зайл илова карда шавад:

«7. Шахси воқеӣ ҳуқуқи дахлнопазирӣ ба тасвири худ дар тамоми шаклҳо дорад (сурат, сабти видеоӣ ва ғайра). Паҳн намудан, истифода бурдан ва ихтиёрдорӣ кардани тасвири шаҳрванд танҳо бо розигии шахси дар тасвир буда, иҷозат дода мешавад. Баъди марги ӯ бошад бо розигии фарзандон ва ҳамсари зиндамондаи ӯ сурат мегирад. Розигии шаҳрванд дар ҳолате гирифта намешавад, ки агар паҳн намудан, истифодабарӣ ва ихтиёрдории тасвири ӯ ба хотири манфиатҳои давлат ва ё ҷамъият амалӣ карда шаванд».

Ҳамин тавр пешниҳодҳои мазкур илман асоснок буда, лоиқи дастгирӣ мебошад. Аммо дар борабари чунин муваффақият ба назари мо пешниҳодҳои имлии №4, 9 ва пешниҳоди амалии №7 баҳснок мебошанд, ки доир ба онҳо дар қисмати эродҳо зикр хоҳем кард.

Сатҳи асоснокии пешниҳодҳои илмӣ, хулоса ва тавсияҳои дар рисола манзуршуда

Пешниҳодҳои илмӣ, хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили адабиёти илмӣ, таҳлили қонунгузорӣ, муқоисаи қонунгузории ватанӣ бо қонунгузории дигар давлатҳо, таҳлили таҷрибаи судӣ, хусусан баррасии вазъи ҳуқуқии шахси воқеӣ сурат гирифтааст.

Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ, аз он ҷумла нуктаҳои илмӣ, ки ба ҳимоя пешкаш шудаанд, заминаи кофӣ ва боэътимоди назариявӣ ва методологӣ доранд. Асосҳои назариявии тадқиқоти диссертатсияро корҳои илмӣ-назариявии олимони ватаниву хориҷӣ оид ба ҷанбаҳои гуногуни танзими ҳуқуқии муносибатҳои маданӣ, пажӯҳишҳои соҳавӣ ва маводи назариявӣ-амалии мақомоти давлатӣ, ки ба масъалаи мазкур бахшида шудаанд, ташкил медиҳанд. Зимни таълифи диссертатсия, муаллиф, аз усулҳои умумиилмӣ ва махсуси илмии зерин истифода кардааст: таърихӣ, низомнокӣ, расмӣ-мантиқӣ, муқоисавӣ-ҳуқуқӣ ва дигар усулҳо.

Сохтори рисола. Рисолаи баррасишаванда вобаста ба ном ва нақшаю сохтор, муҳтаво, хулоса ва рӯихати сарчашмаҳо ба талаботҳои мавҷуда ҷавобгӯ мебошад. Он аз 4 боб, 11 зербоб, хулоса ва номгӯи адабиёт (маъхазҳо) иборат мебошад, ки ба мақсад, вазифа ва мантиқи таҳқиқот асос ёфтаанд. Ҳаҷми умумии рисола 340 саҳифаро ташкил медиҳад.

Дар **муқаддима** мубрамияти мавзӯи рисола, дараҷаи омӯзиши мавзӯъ, объект ва предмети таҳқиқоти илмӣ, мақсад ва вазифаҳо, асосҳои методологӣ ва назариявии таҳқиқот, навгонии илмӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалии он асоснок ва баррасӣ гардидааст.

Дар боби якум “Моҳияти қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии субъективии мадании шахсони воқеӣ” масъалаҳои зерин таҳлил ва баррасӣ шудаанд: қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии субъективии мадании шахсони воқеӣ; муқаррароти асосӣ оид ба қобилияти амалкунии мадании шахсони воқеӣ.

Дар боби мазкур мафҳум ва моҳияти қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии шахси воқеӣ ва хусусиятҳои он, талаботи қонунгузорӣ нисбати он, ҳолатҳои такмилталаб дар ин ҷода ва роҳҳои такмили онҳо пешбинӣ шудааст.

Боби дуюм "Масъалаҳои қобилияти ҳуқуқдории шахсони воқеӣ дар ҳуқуқи маданӣ" ном дошта, фарогири масъалҳои зерин мебошад: мазмуни қобилияти ҳуқуқдории субъективии маданӣ дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон; масъалаҳои мубрами ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ ва дигар неъматҳои ғайримоддӣ дар таркиби қобилияти ҳуқуқдории мадании шахсони воқеӣ; масъалаҳои ҳуқуқҳои молумулкии шахсони воқеӣ; масъалаҳои асосии ҳуқуқҳои истисноӣ ба натиҷаҳои фаъолияти зеҳнӣ.

Дар боби мазкур муаллиф бо истифода аз усули синтез ва анализ таркиби қобилияти амалкунӣ ва ҳуқуқдории шахси воқеиро баррасӣ карда, ҳар як унсури онро дар алоҳидагӣ баррасӣ ва таҳлил кардааст. Дар ин ҷода муаллиф натанҳо ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ, балки ҳуқуқҳои амволӣ ва истисноии шахсони воқеиро низ мавриди таҳлили илмӣ қарор додааст.

Боби сеюми рисола бахшида шудааст ба қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунии ноболиғон. Дар ин боб муаллиф масъалаҳои гуногуни марбут ба ҳуқуқи кӯдакро баррасӣ намуда, дар ҷодаи илм таваҷҷӯҳи олимонро ба муносибатҳои иттилоотонӣ ҷалб намудааст. Ин саҳм ва эҷодиёти бардавоми муаллифро дар соҳаи ҳуқуқи иттилоотӣ ва ҳуқуқи кӯдак нишон медиҳад.

Дар боби чорум "Қобилияти амалкунии шасхони воқеӣ" масъалаҳои зерин таҳлил шудаанд: маҳдуд кардани қобилияти амалкунии шахсони воқеӣ ва қатъ гардидани он; нақши васӣ ва парасторӣ дар татбиқи қобилияти амалкунии шахсони воқеӣ; аҳаммияти патронаж дар татбиқи қобилияти амалкунии шахсони воқеӣ.

Дар боби мазкур муаллиф ҳолатҳои баҳсноки маҳдуд кардани қобилияти амалкунии шахсони воқеӣ ва қатъ гардидани онро таҳлил намуда, ҷиҳати ҳифзи ҳуқуқии шахсе, ки қобилияти амалкуниаш маҳдуд шудааст, пешниҳодҳо намудааст. Инчунин муаллиф нақши васӣ ва парасториро дар татбиқи қобилияти амалкунии шахсони воқеӣ, хусусан кӯдакону ятимону ва бепарасторон таҳлил намудааст. Аҳаммияти патронажро дар ин ҷода арзёбӣ намуда, ҳамзамон амал кардан ба фоидаи шахси дигар бе супоришро масъалагузорӣ менамояд.

Дар **хулоса** муаллиф аз рисола бо таври куллӣ натиҷагирӣ намуда, таклифу пешниҳодҳои асосии худро дар он мураттаб намудааст.

Ифодаи натиҷаҳои илмӣ дар нашрияҳо ва чорабиниҳои илмӣ

Муқаррароти умумии таҳқиқоти диссертатсионӣ, хулоса ва тавсияҳои дар он ҷойдошта дар ҳаҷми зарурӣ нашр шудааст, аз ҷумла: 20 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2 монография, 1 китоби дарсӣ, 9 воситаи таълимӣ ва 18 мақолаҳои илмие, ки дар дигар интишорот ба табъ расидааст. Ҳамин тавр, ҳаҷми умумии интишороти унвонҷӯй зиёда аз 100 ҷузъи чопӣ мебошад. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ аз ҷониби муаллиф дар якчанд конференсияҳои ҷумҳуриявӣ, байналмилалии илмӣ-назариявӣ ва амалӣ дар шакли маърӯзаҳо иброз шудаанд.

Ҳамзамон муаллиф дар робита ба рисола автореферaтро тибқи талаботи муқарраргардида таҳия кардааст, ки онҳо байни ҳам мутобиқати дохилию мантиқӣ доранд.

Эродҳо ба шакл ва мазмуни рисола:

1) Дар навгонии №4 муаллиф чунин баён намудааст: “Бо ҳам мувофиқ омадани унсурҳои умумӣ ва махсуси қобилияти ҳуқуқдории субъективӣ мумкин аст, аз мавқеи инъикоси истилоҳҳои фалсафӣ,

муайян ва номуайян, статикӣ ва динамикӣ дар мазмуни он кушода шавад. Ба сифати истилоҳи номаълум (абстрактӣ) қобилияти ҳуқуқдории субъективӣ характери оморӣ (статикӣ) мегирад ва мундариҷаи он аз ҳуқуқ ва қобилияти амалкунӣ холӣ мемонад (ғайриқобили амал ва ё қобилияти маҳдуди амал), аммо вақте ки нисбати шахси инфиродан муайян татбиқ карда шавад, мундариҷаи он метавонад дар натиҷаи таъсири унсурҳои махсус, ки муайянкунандаи хусусиятҳои хоси қобилияти ҳуқуқдории шахси мазкур мебошад, табдил ёбад. Ин маънои онро дорад, ки қобилияти ҳуқуқдории субъективӣ дар таркиби худ омилҳои статикӣ ва динамикиро ҳамчун зуҳуроти абстрактӣ ва ё инфиродан муайян дорад”.

Навгонии мазкур дар шакли душворфаҳм навишта шудааст. Хуб мешуд, ки муаллиф доир ба ин масъала дар вақти ҳимоя мавқеи худро равшантар баён намояд. Зеро, шарҳи имлии муаллиф доир ба ин масъала имкон медиҳад, ки пешниҳоди мазкур беҳтар дарк ва дар амал татбиқ карда шавад.

2) Дар навгонии №9 муаллиф чунин зикр кардааст, “ Миёни аҳдҳои беэътибор, ки қонунгузории амалкунанда муқаррар кардааст, ба гурӯҳи махсус бояд ҷудо карда шаванд, он аҳдҳое, ки аз ҷониби шахсони ғайриқобили амал ва ноболиғони то синни 14 - сола баста шудаанд, чунки натиҷаи мусбати иқтисодӣ нисбати онҳо равона карда мешавад”. Дар ин ҷо иборaҳои “**натиҷаи мусбати иқтисодӣ нисбати онҳо равона карда мешавад**” нофаҳмо мебошад. Муаллифро зарур аст, ки мавқеи худро саҳеҳтар асоснок намояд.

3) Муаллиф дар тавсияи №7 доир ба такмили қонунгузорӣ чунин баён намудааст: “Тибқи м. 1350 КМ ҶТ ҳар се қисми КГ ҶТ аз эътибор соқит дониста шуд. Дар м. 1351 кодекси нав муқаррар карда шуд, ки «Ҳамин Кодекс аз 1 июли соли 2023 мавриди амал қарор дода шавад». Саволе пайдо мешавад, ки аз рӯзи (24-уми декабри соли

2022) беэътибор пазируфтани кодекси пешина, то 1-уми июли соли 2023 (рӯзи амали КМ ҶТ) иштирокдорони муносибатҳои ҳуқуқи маданӣ ва мақомотҳои ҳуқуқтатбиққунанда дар асоси кадом сарчашмаҳои танзими соҳавӣ амал мекунанд? Дар ин муддат холигии танзимӣ ба вуҷуд меояд, ки барои ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои инсон, ҷомеа ва давлат хавфнок мебошад. Бинобар ин, барои бартараф намудани ин камбудии ошкоршуда, ҷумлаи охирони м. 1350 КМ ҶТ, баъди вергул, чунин илова карда шавад: «аз 30 июни соли 2023 аз эътибор соқит карда шаванд».".

Дар ин ҷо ба андешаи муаллиф розӣ шудан мумкин аст, ки холигие дар ин ҷода ба вуҷуд омадааст. Дар ҳақиқат, чуноне муаллиф навиштааст, агар дар моддаи 1350 КМ ҶТ, баъди вергул, чунин илова карда мешуд: «аз 30 июни соли 2023 аз эътибор соқит карда шаванд» пас ягон баҳс ба миён намеомад.

Аммо агар ба матни 1350 ва 1351 аҳамият диҳем, ба назар ҳолатҳои дигар ҳам мушоҳида мешавад:

1) Кодекси маданӣ дар маҷмуъ аз 1351 модда иборат аст, ки ҳамаи ин моддаҳо (аз ҷумла моддаи 1350) тибқи моддаи 1351 аз 1 июли соли 2023 ба амал медароянд.

2) Дар Кодекси маданӣ муайян нашудааст, ки моддаи 1350 аз 24 декабри соли 2022 амал мекунад. Дар ин сана (яъне 24 декабри соли 2022) Кодекси маданӣ аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мӯҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, имзо шудааст. Аммо тибқи моддаи 1351 тамоми моддаҳои кодекси маданӣ (аз ҷумла моддаи 1350) аз 1 июли соли 2023 амал менамояд. Пас Кодекси граждани ҳам аз 1 июли соли 2023 беэътибор мегардад. Аз ҳамин лиҳоз ба ақидаи мо то 1 июли соли 2023 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон амал кардан мегирад.

Эродҳое, ки дар боло зикр шудаанд аз лиҳози илмӣ мубоҳисавӣ буда, ба комил будани рисола таъсири манфӣ намерасонанд. Онҳо аз он шаҳодат

медиҳанд, ки масъалаҳои баррасикардаи муаллиф мароқангез буда, метавонанд диққати муҳаққиқонро ба худ ҷалб намоянд.

Мутобиқати тахассуси илмии довталаб ба дараҷаи илмӣ

Мазмун ва моҳияти рисолаи Қурбонализода Нурулло Шамсулло доир ба мавзӯи «Масъалаҳои субъекти ҳуқуқи маданӣ будани шахсони воқеӣ: ҷиҳатҳои назариявӣ ва амалӣ дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ пешниҳод шудааст ҷиҳати дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ доир ба ихтисоси 12.00.03 – ҳуқуқи гражданӣ; ҳуқуқи соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ (илмҳои ҳуқуқшиносӣ) мутобиқ мебошад.

Диссертация ва автореферат дар семинари васеи илмӣ-назариявии назди кафедраи ҳуқуқи тиҷоратӣ ва зиддикоррупсионии Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон муҳокима шуд. Дар семинар 15 нафар иштирок намуданд: тарафдор -15, зид - нест, бетараф– нест. Протоколи семинари назавриявӣ аз 20.05.2023 , № 9.

Қисмати хотимавии тақриз – хулоса. Рисолаи баррасигардида аз лиҳози мубрамият, ном ва нақшаи мавзӯъ, муқаддима, бобҳо ва зербобҳо, хулосаю сарчашмаҳо, пайдарҳам бо услуби илмӣ таҳия гардидааст. Дар он ақидаҳои гуногуни илмӣ, маводҳои корӣ ва таҷрибаи татбиқи ҳуқуқ таҳлил гардида, хулосаҳои муҳим ва тавсияҳои муфид ҷиҳати такмили илми ҳуқуқшиносӣ манзур шудааст. Дар маҷмӯъ, рисолаи Қурбонализода Нурулло Шамсулло доир ба мавзӯи «Масъалаҳои субъекти ҳуқуқи маданӣ будани шахсони воқеӣ: ҷиҳатҳои назариявӣ ва амалӣ дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ пешниҳод шудааст ба талаботҳои Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии доктори

илмҳои ҳуқуқшиносӣ доир ба ихтисоси 12.00.03 – ҳуқуқи гражданӣ; ҳуқуқи соҳибкорӣ; ҳуқуқи оилавӣ; ҳуқуқи байналмилалии хусусӣ (илмҳои ҳуқуқшиносӣ) мебошад.

Тақризи муассисаи тақриздиҳанда аз ҷониби доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, и.в. профессори кафедраи ҳуқуқи тиҷоратӣ ва зиддикорупсионии Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон Умрилло Асадуллоевич Меликов (ихтисос: 12.00.03) омода карда шуда, он дар семинари васеи илмӣ-назариявии кафедраи ҳуқуқи тиҷоратӣ ва зиддикоррупсионӣ 20 майи соли 2023 (протоколи №9) муҳокима ва дар ҷаласаи кафедра аз 20 майи соли 2023 (протоколи №10) ҷонибдорӣ карда шудааст.

Раиси семинари васеи илмӣ-назариявӣ,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, и.в. дотсент, мудири
кафедраи ҳуқуқи тиҷоратӣ ва зиддикоррупсионии
Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон Алиев Ф.Ш.

Ташхисгар, и.в. профессори кафедраи ҳуқуқи
тиҷоратӣ ва зиддикоррупсионии
Донишгоҳи давлатии тиҷорати
Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ Меликов У.А.

Котиби семинари васеи илмӣ-назариявии
кафедраи ҳуқуқи тиҷоратӣ ва зиддикоррупсионии
Донишгоҳи давлатии тиҷорати
Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ,
и.в. дотсент Ҷабборов Ф.Н.

«Имзои Ф.Ш. Алиев, У.А. Меликов
ва Ф.Н. Ҷабборовро тасдиқ мекунам»
Сардори шуъбаи кадрҳо ва корҳои махсуси
Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон Пирзода С.С.

Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон,
Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон,
734055, ш. Душанбе, кӯчаи Деҳоти ½
Тел: (+992 237) 234-83-46. E-mail: tguk@mail.ru www.tguk.tj